Gugán Dániel

Az Euro-mediterrán Partnerség szerepe az Európai Szomszédságpolitikában

Absztrakt

Dolgozatom témája, az Euro-mediterrán Partnerség kiemelt fontosságú együttműködés mind az Európai Unió, mind a résztvevő déli partnerek számára. Az EU egyrészt meg kell hogy teremtse saját önálló külpolitikáját, és erre nyilvánvalóan a legalkalmasabb terület saját közvetlen szomszédsága. Másrészt mind biztonsági, mind migrációs és gazdasági okokból elemi érdeke az is, hogy az őt körülölelő mediterrán térségben béke és biztonság honoljon. A mediterrán partner országok számára pedig kitűnő lehetőséget nyújt az együttműködés gazdaságaik fejlesztésére, illetve világkereskedelmi re-integrációjukra. Az Euro-mediterrán Partnerség (EMP) intézménye 1995-ben jött létre a barcelonai konferencián. Dolgozatomban mind előzményei, mind utódja, az Unió a Mediterráneumért (UfM) tárgyalásra kerül.

Abstract

The Euro-Mediterranean Partnership, the core topic of the following essay, has serious importance for both of the cooperating partners. The European Union has to build up its own independent foreign policy, and for this purpose its close neighbourhood is obviously the best area to start with and build up a region of peace and prosperity in its surrounding region. This is also highly important for both socio-economic and security reasons. For the South-Mediterranean partner countries this partnership is also essential as it is a good chance to develop their economies and to re-integrate into the international commerce. The Euro-Mediterranean partnership was established in 1995 on the Barcelona Conference. In this work I will discuss both the premises and the follow-up of it, the Union for the Mediterranean.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés: Történelmi és elméleti áttekintés

1.1 Európa és a Mediterráneum történelmi és kulturális összefonódása
1.2 Az európai mediterrán-politika fokozatos önállósodása
1.3 Civilizációk összecsapása, vagy termékeny kooperáció?

2. Kihívások a két régióban, és a közösen megformált válaszok lehetősége

3. Előzmények: egységtörekvések a Földközi-tenger déli partján

3.1 A CPCM (Maghreb Államok Konzultatív Bizottsága)
3.2 Az Arab Maghreb Unió (UMA)
3.3 A déli integráció irányában, illetve az ellen ható erők

4. Euro-mediterrán Partnerség helye az Európai Szomszédságpolitikában

4.1 Az Euro-mediterrán Partnerség kezdete és kitűzött céljai
4.2 Az Euro-mediterrán Partnerség (1995-2008) értékelése
4.3 Az Európai Szomszédságpolitika (ENP)
4.4 Az Unió a Mediterráneumért

5. Konklúzió: az együttműködés jövője a legfrissebb események tükrében

Irodalomjegyzék

1. Bevezetés: Történelmi és elméleti áttekintés

Munkám legelső fejezetében rövid történeti áttekintést szeretnék nyújtani a Mediterráneum népeinek kulturális örökségéről, az őket összekötő és elválasztó értékek bemutatásával.

A Földközi-tenger elválasztja, vagy összeköti Európát közvetlen déli szomszédságával? Erre, a témám szemszögéből megkerülhetetlen kérdésre többféle választ kaphatunk a kortárs szakirodalomból. Samuel Huntington sokszor idézett könyve, a Civilizációk Összecsapása egyértelműen a kulturális törésvonalra hívja fel a figyelmünket a két régióval kapcsolatban.[1] Huntington szerint az Iszlám, és a kereszténység között olyan elemi kulturális különbözőség létezik, amely feszültségekhez, majd a két kultúra összecsapásához vezet. Az amerikai szerző oly mély ellentéteket lát a két kultúra életmódja és meggyőződései között, hogy a hidegháború végével ezt a konfliktust jelöli meg a világot megosztó új fő törésvonalként.

Annak ellenére, hogy bizonyos pontokban egyet kell hogy értsek Huntingtonnal, munkámban pontosan az általa képviselt totalizáló szemléletmód kritikáját fogom alapul venni. Huntington elmélete, mint egy önbeteljesítő jóslat, sajnos egyre erősebben formálja mindkét „tábor" véleményét a másik oldalról, holott pontosan egy ellenkező irányú folyamat lenne hasznára a régió népeinek.

1.1 Európa és a Mediterráneum történelmi és kulturális összefonódása

A Földközi-tenger az emberi kultúra kezdetei óta a régió népeit összekötő, nem pedig azokat elválasztó földrajzi entitás. A föníciaiak, egyiptomiak, a görög és a perzsa civilizáció, a Római Birodalom, majd arabok, mongolok és oszmánok mind a Földközi-tenger kitűnő adottságait élvezve formálták birodalmaikat. Ezek a birodalmak bizonyos ideig uralták a régió egy részét, majd beolvadtak a mediterrán világba, átadva helyüket újabb és újabb politikai formációknak a Földközi-tenger partjain. A Római Birodalom volt az egyetlen, amely képes volt arra, hogy a teljes Mediterráneumot hosszabb időn keresztül uralma alatt tartsa, az időszámításunk előtti I. századtól egészen az V. századig. A Római Birodalom felbomlásával megszűnt a Mediterráneum politikai egysége. Nyugaton keresztény államok, keleten a Bizánci Birodalom**,** délen pedig arab hódítók vonták hatalmukba a régiót. A keresztes háborúk, majd a Spanyol Birodalom az Oszmán Török Birodalommal vetekedve ismét a területek politikai egységét kívánták létrehozni, de ezen törekvések nem jártak sikerrel. Azt azonban feltétlenül

[1] Samuel P. Huntington, 1996

leszögezhetjük, hogy ha a politikai nem is, de a kulturális egység végig megmaradt: az egyiptomi civilizációtól sokat tanuló klasszikus görög kultúrát előbb római, később pedig arab közvetítéssel sikerült a keresztény Európa számára „átmenteni", a közös civilizációs forrás pedig máig egyben tartja a Mediterráneum kulturális örökségét, amihez minden nép és korszak hozzátette saját eredményeit.

A Római Birodalom bukása után a Mediterrán régió gazdasági szempontból egyre inkább a perifériára szorult. A brit és holland kereskedők térhódításával párhuzamosan a gazdasági és politikai centrum lassan áttevődött az észak-európai térségbe, a Mediterráneum pedig fokozatosan Európa perifériájává vált. Az Oszmán Birodalom meggyengülésével Anglia és Franciaország vált domináns tényezővé a térségben, de Oroszország, Németország és Olaszország is gyarmati ambíciókkal lépett fel. Előbb Észak-Afrika, majd a Földközi-tenger keleti szegélye is fokozatosan európai hatalmak ellenőrzése alá került: Algéria gyarmatként, Marokkó és Tunézia protektorátusként, Palesztina, Szíria és Libanon pedig az első világháborút követően mint mandátumterület. Egyiptom ekkorra ugyan formálisan függetlenné vált, valójában azonban brit ellenőrzés alatt maradt, csakúgy mint Málta és Ciprus, az angol flotta legfontosabb földközi-tengeri bázisai. A második világháborút követően az európai hatalmak befolyása a térségben folyamatosan csökkent, majd az 1956-os szuezi válságot, illetve az észak-afrikai francia gyarmatok függetlenné válását követően Európa uralmának a régió felett végleg befellegzett. Az európai hatalmak marginalizálódásával viszont egyre inkább előtérbe került az USA és a Szovjetunió, és a Földközi-tenger a két szuperhatalom vetélkedésének újabb színterévé vált. Az Egyesült Államok fő célja a Szovjetunió terjeszkedésének feltartóztatása volt: éppen ezért komoly és sikeres erőfeszítéseket tett annak érdekében, hogy a térség kulcsfontosságú államait (Spanyolország, Görögország, Törökország) a nyugati szövetségi rendszerben tartsa, és támogatta nyugat-barát kormányzatok hatalomra kerülését az arab országokban. Az USA külpolitikájával elégedetlen államok viszont természetes szövetségesre leltek a Szovjetunióban, és elköteleződésük „keleti irányban" a nyugat-barátabb arab államokkal szemben a régiót megosztó fontos tényezővé vált.[2]

Időközben azonban elindult egy olyan folyamat, amely eleinte kismértékben, de a Szovjetunió összeomlása után egyre erőteljesebben formálta a térség politikai folyamatait: Az Európai Gazdasági Térség, majd az Erópai Unió kialakulásával a (hajdani) nyugati blokk Atlanti óceán által elválasztott két felének érdekei kezdtek egymástól egyre markánsabban elválni, és ez különböző mediterrán-politikák kialakulásához vezetett.

[2] Szigetvári Tamás, 2003:20

1.2 Az európai mediterrán-politika fokozatos önállósodása

1967 után az USA és a nyugat-európai államok között egy speciális feladatmegosztás alakult ki. Az USA két stratégiai célja a térségben az arab-izraeli béke előmozdítása, illetve a Perzsa-öböl biztonságának szavatolása volt. Európa szerepe gyarmati múltja, és a szovjet hidegháborús fenyegetés, illetve saját külpolitikai erőtlensége és megosztottsága miatt elsősorban az USA politikájának támogatására, finanszírozására szorítkozott. Gazdasági és kereskedelmi érdekeinek érvényesítése mellett csak ritkán próbálkozott nyomást gyakorolni az amerikai politikára.

Az európai államok és kormányok egy része ugyanakkor éppen az USA politikájától való függetlenedés illetve a vele való konfrontáció jegyében alakította ki speciális közel-keleti politikáját: itt említhető Franciaország arab orientációja, különösen de Gaulle idején, de a görögök arab barátsága is, amely az USA török-barát politikája elleni tiltakozás eredménye volt, míg az olaszok többek között az amerikai olajvállalatok közel-keleti dominanciája miatt kerültek szembe az amerikai érdekekkel.

A hidegháború vége alapjaiban alakította át a nemzetközi politikai rendszert és az egész világ stratégiai térképét. A Szovjetunió összeomlásával az Egyesült Államok maradt a nemzetközi rendszerben az egyetlen szuperhatalom, ugyanakkor gazdasági értelemben már elvesztette a második világháború után kialakult egyértelmű hegemóniáját. Az egységesülő Európa gazdaságilag sok tekintetben túlnőtte már az Egyesült Államokat, egységes politikai erővé azonban még nem vált. Az EU fejlődésével azonban felmerül a lehetősége egy eddigieknél politikailag sokkal egységesebb és koncentráltabb Európa létrejöttének. Ez az új, éledező globális hatalom immár Amerikától egyre függetlenebbül kívánja meghatározni saját politikai szerepét, és ez leginkább igaz saját közvetlen szomszédságával kapcsolatban. (lásd pl.: Iraki háború) Ez persze semmiképp nem jelentheti a transz-atlanti szövetség felmondását még hosszú távon sem, de a „különutas” európai megoldások egyre gyakoribbá válhatnak.

1.3 Civilizációk összecsapása, vagy termékeny kooperáció?

Azzal kapcsolatban, hogy milyen lesz ez az új világrend számos elmélet és elképzelés született a 90-es évek folyamán, a legismertebbek, és témánk szempontjából is a legrelevánsabbak ezek közül a következők:

A legtöbb szerző és szakértő a regionalizmusban látja a jövendő világrend alapjait: a három gazdasági blokk, Amerika, Európa és Kelet-Ázsia versengése és összjátéka formálhatja a jövőt. Ez konfliktusokhoz, de békés egymás mellett éléshez is vezethet.[3]

Fukuyama szerint a kommunista blokk szétesése a liberális világrend végső győzelmét jelenti.[4] Bár ez így egy túlzottan leegyszerűsített következtetés, kétségkívül felmerül a kérdés, hogy vajon a liberális demokrácia és a szabadpiaci kapitalizmus tényleg globálisan elfogadott, domináns és követendő rendszerré vált-e.

Huntington szerint az új törésvonalak az egyes civilizációk között húzódnak, a konfucianizmus, a buddhizmus és más, többnyire vallási alapokra épülő civilizáció mellett külön is kiemelve az iszlámot, amely a nyugati demokratikus értékrend első számú ellenpólusa.[5]

Dolgozatom elméleti alapjául éppen a huntingtoni elmélet részleges cáfolatát szeretném venni: Meglátásom szerint az Euro-mediterrán Partnerség jövője, és ezzel együtt a Földközi-tenger két oldalán lévő államok jövője nem a kulturális különbözőségekből fakadó harcban, hanem az előbb-utóbb bekövetkező gazdasági és politikai egymásra találásban fog megnyilvánulni. A „civilizációk harca" helyett lassan, de biztosan ráébrednek a régió államai arra, hogy egymásrautaltságuk és gazdasági illetve demográfiai komplementer helyzetük a kooperáció fokozatos elmélyítését jelöli ki számukra az egyetlen hosszú távon prosperitáshoz vezető stratégiaként.

2. Kihívások a két régióban, és a közösen megformált válaszok lehetősége

A Mediterrán régió északi és déli fele között kölcsönös, bár igen eltérő jellegű függésről beszélhetünk. Európa főként biztonsági szempontból érdekelt, illetve gazdasági téren a kőolaj és földgázimport jelent stratégiai értéket, de a MENA régió (Közel-Kelet és Észak-Afrika) országainak bevonása az európai gazdasági térbe szintén komoly előnyökkel járna. A MENA országok szempontjából a gazdasági érdekek az elsődlegesek, hiszen alapvetően függenek az európai piactól és tőkétől, azonban politikai motivációk is meghúzódnak a háttérben: az EU bevonása a közel-keleti békefolyamatba.

Tekintsük át röviden a régió problémáit, és azt, hogy egy szorosabb kooperáció hogyan jelenthetne ebből kiutat:

---

[3] Buzan, Barry - Ole Waever, 2003
[4] Francis Fukuyama, 1994
[5] Samuel P. Huntington, 1996

- Problémák a déli oldalon: közel-keleti válság, gazdasági hanyatlás, demográfiai robbanás, jövedelmi különbségek, migrációs nyomás, iszlám fundamentalizmus, vízhiány, fegyverkezési verseny, környezetszennyezés.

- Megoldási lehetőségek: az EU erősíthetné a közel-keleti békefolyamatot, és segélyekkel illetve fejlesztési támogatásokkal fellendíthetné a déli államok gazdaságát, megfelelő bevándorlási szabályozással, és társadalmi integrációs programokkal pedig a demográfiai egyensúlytalanság is enyhíthető lehetne.

- Problémák az északi oldalon: az EU önálló külpolitikájának hiánya, Európa demográfiai hanyatlása és energiafüggősége Oroszországtól.

- Megoldási lehetőségek: az EU végre önálló külpolitikát folytathatna, és ez a lisszaboni szerződés által megerősített közös külpolitika első gyakorlati tesztje is lehetne egyben. A régió fejlődése pedig stabilizálná az Unió közvetlen déli szomszédságát, és az EU energiafüggősége is csökkenne

Látható tehát, hogy hatalmas potenciál rejtőzik az együttműködésben, és mindkét oldalon szükség van a kooperációra. Az Euro-mediterrán Partnerség illetve az Unió a Mediterráneumért a fent felsorolt problémák többségét felismerve indította együttműködési programjait, de ezek egyelőre még csak kevés eredményt hoztak. Az, hogy eddig csak részben sikerült ráébredniük a kooperáció fontosságára a résztvevő államoknak több (számomra csak ideiglenesnek mutatkozó) okra vezethető vissza. Ezek elemzésére majd később, a Partnerség értékelésénél fogok részletesebben kitérni. Előbb áttekintem a régió egységtörekvéseinek (egyébként jelentős fejlődést mutató) történetét.

3. Előzmények: egységtörekvések a Földközi-tenger déli partján

Az „arab egység” megvalósítására az arab országok gyarmati függőségének megszűnése óta, de különösen a 60-as években, az arab nacionalizmus erőteljes térnyerése idején, egyre erősebb szándék mutatkozott a régió államainak vezetői, és ezen országok lakossága részéről egyaránt. Az észak-afrikai régióban az Euro-mediterrán Partnerség létrejöttét megelőzően két komoly kísérlet történt a térség országainak összefogására: a Maghreb Államok Konzultatív Bizottsága, és az ennek utódjaként felfogható Arab Maghreb Unió.

3.1 A CPCM (Maghreb Államok Konzultatív Bizottsága)

A Maghreb Államok Konzultatív Bizottságát röviden így jellemezhetjük:[6]

- Alulról építkezik: közös gazdaságfejlesztési és infrastrukturális beruházások és projektek politikai koordináció nélkül, célja a kölcsönös gazdasági függés növelése. Eleinte nincsenek is állandó szervei, konzultatív szervezet, csak az alapokmánya képviseli, később lesz Állandó Bizottsága, Szakmai Bizottságai és Titkársága.

- Céljai: ipari termelés összehangolása, kereskedelmi liberalizáció, közös beruházási bank létrehozása, külső élelmiszerfüggőség csökkentése a mezőgazdasági termelés és kereskedelem fejlesztésével, piacvédelem és közös tárgyalások az EGT-vel.

- 1961-ben alakult 4 taggal: Algéria, Líbia, Marokkó és Tunézia, de Líbia kiesett, felvették viszont Mauritániát.

- A hatvanas években gyorsan fejlődött, de az 1969-es Kadafi-puccs megállította ezt a fejlődést, Líbia inkább kelet felé kezdett orientálódni. 1969 után bomladozik már a szervezet (a líbiai puccs miatt), de az 1975-ös Nyugat-Szahara válság végleg kiélezi a tagállamok közti konfliktusokat, ami a szervezet de facto halálához vezet.

Az 1970-es években az egységtörekvések megtorpannak, Kadafi “szíve kelet felé húz” (példaképe Nasszer), de az unió megteremtésére vonatkozó próbálkozásai Egyiptommal, Szudánnal és Tunéziával sorra kudarcot vallanak.

Az 1980-as években Líbia újra a Maghreb felé fordul, de sokáig csak kétoldalú megállapodásokat sikerül létrehozni a régióban, mindig az aktuálpolitikai játszmáknak megfelelően.

Végül 1988-ban, a politikai környezet javulásával sikerül mégis egy tető alá hozni a Maghreb országok vezetőit, és elkezdeni a tárgyalásokat az Arab Maghreb Unió létrehozásáról. (Zeraldai konferencia, 1988. szeptember)

---

[6] Forrás: Lengyel István, 2006

3.2 Az Arab Maghreb Unió (UMA)

A kitűzött célok meglehetősen ambiciózusak voltak: az öt ország közti vámunió és közös piac megteremtése 2000-ig, illetve politikai, kulturális és más területeken az együttműködés elmélyítése. II. Hasszán marokkói király még nagyratörőbben fogalmazott: "Az arab Maghreb egy ország lesz, egy útlevéllel, egy identitással és közös valutával." [7]

Az Arab Maghreb Unió fő jellemzőit a következőképpen foglalhatjuk össze:[8]

- 1989-re alakul meg Marakesben, tagjai: Líbia, Tunézia, Algéria, Marokkó, Mauritánia. Az elnökség évente váltakozik a tagok közt. A tagállamok képviselői évente néhányszor, rendszertelen időközönként találkoznak az elnökséget tartó ország fővárosában.

- Szervezeti működése: állandó titkársága van Rabatban, Marokkóban. A tényleges munka bizottságokban folyik: pénz és vámügyi, gazdasági, kulturális és oktatási, társadalmi és humán ügyek, illetve a szervezeti kérdések bizottsága.

- A CPCM-féle laza együttműködéssel szemben itt a bizottságok feladata kifejezetten az adott területek közös politikájának megteremtése az EU-hoz hasonló módon, illetve a közös piac, majd a gazdasági és politikai unió létrehozása.

- Célja az észak-afrikai térség politikai és gazdasági egységének megteremtése, első lépésként szabadkereskedelmi övezet létrehozása, illetve az EU-ba irányuló energiaexport közös politikává tétele, ezzel erős tárgyalási pozíció kiharcolása az EU-val szemben.

- Működését hátráltató tényezők: hatalmi rivalizálás, Nyugat-Szahara miatti ellentét Marokkó és Algéria között, Líbia és Mauritánia közti konfliktusok (Líbiából szervezett puccskísérlet), illetve hiányzik egy erős támogató hatalom, ami támogatná fejlődését. A szervezet működését leginkább az 1991-ben kirobbanó, és évekig húzódó algériai belpolitikai válság aknázta alá (az iszlamisták győzelme a parlamenti választásokon).

- 1994-óta csak vegetál a szervezet, nincs érdemi munka, a tagországok egy része nem látogatja az üléseket (főként Algéria és Líbia). Kaddafi szerint

[7] Szigetvári Tamás, 2003:60
[8] Lengyel István, 2006

már ideje is lenne befagyasztani az uniót, pedig az hasznos lehetne mind az EU-nak, mind a tagországoknak, lényegében azonban működésképtelen, ezért haszna sincs. Sokszor próbálták újraindítani, de az érdekkülönbségek miatt ez eddig nem sikerült
- A szervezet szerződéseket is kötött: EU, ENSZ, ECOWAS együttműködési szerződések.

3.3 A dél integráció irányában, illetve az ellen ható erők

A Mediterráneum déli oldalának integrációját elősegítő és hátráltató tényezők összefoglaló áttekintése tehát a következőképpen néz ki:

Integráló tényezők	**Integráció ellen ható tényezők**
Közös kukturális gyökerek (berber-iszlám)	Állandó politikai rivalizálás
Történelmi sorsközösség (arabosítás, majd gyarmatosítás)	Nemzetállami és szocialista eszmék
Nyelvi és vallási közösség	Politikai rendszerek különbsége
Gazdasági egymásrautaltság	Fejlettségi különbségek
Iparfejlesztés szükségessége az egész térségben	A tagállamok eltérő nyugathoz való viszonya
Természeti erőforrások komplementer eloszlása	Etnikai feszültségek (berber - arab)
Élelmiszerfüggőség csökkentésének igénye	Nyugat Szahara és egyéb helyi konfliktusok
EU-tól való gazdasági függés, és a vele szembeni egységes fellépés szüksége	Verseny a szűkös erőforrásokért (víz,olaj)
Közös piac létrehozásával járó gazdasági előnyök	

A fentiek alapján e fejezet téziseként a következő fogalmazódik meg: az Arab Maghreb Unió ugyan jelen formájában egy működésképtelen intézmény, de ez csupán a folyamatos politikai rivalizálás és rövidlátás eredménye. Hosszútávon a régió egyértelműen "egységesülésre van ítélve", hiszen mind a kulturális, mind a gazdasági struktúra ebbe az irányba mutat. A kölcsönös gazdasági függőség felismerése megtörtént, erre utalnak az egységszervezet-kezdeményezések (CPCM és UMA) illetve a szabadkereskedelemi övezet létrehozására tett kísérletek: az Arab Szabadkereskedelmi Övezet létrehozásáról szóló 1997-es egyezmény és az Agadir Egyezmény (2004)[9]. Ahhoz viszont hogy az egység

[9] Agadir Agreement: http://www.agadiragreement.org

megvalósulhasson, egyrészt a régió elzárkózásra hajlamos diktatúráinak "kinyílása" szükséges (ennek folyamatát jelenleg is nyomon követhetjük), másfelől a már rugalmasabb és együttműködésre hajlamosabb majdani rezsimek mögé fel kell sorakoznia egy globálisan is jelentős gazdasági hatalomnak, mely képes megteremteni a folyamathoz szükséges gazdasági hátteret. Ez utóbbihoz természetes partnernek tűnik, és egyben mintaként is szolgálhat az Európai Unió, amely már kisérletet is tett az egység megteremtésére az Euro-mediterrán Partnerség, illetve az Unió a Mediterráneumért létrehozásával. Az európai államok ilyetén "csatlakozása" tehát a déli egységesülési törekvésekhez végre megteremtheti magának, a régóta vágyott dél-dél koopereációnak az alapjait is.

4. Az Euro-mediterrán Partnerség és az ENP

Az Európai Közösség már 1957-es megalakulása óta kiemelt figyelmet szentelt a déli szomszédságával ápolt kapcsolatok fejlesztésének. Már a Római Szerződés is külön jegyzőkönyvben rendelkezik a Marokkóval és Tunéziával fenntartott kapcsolatokról, illetve a szerződés hatálya eredetileg eleve kiterjedt Algériára, ami ekkor még Franciaország tengeren túli tartományának számított. (Itt érdemes megjegyezni, hogy a megmaradt francia gyarmatok ma is az EU részét képezik!) Az EK eleinte inkább bilaterális kereskedelmi és társulási szerződéseket kötött a régió államaival, majd 1972-ben meghirdette a Globális Mediterrán Politikát. A GMP bilaterális elődeivel ellentétben, illetve az éppen azok által okozott egyenlőtlenségek megszüntetésének céljával multilaterális módon próbálta rendezni az EK és a mediterrán országok viszonyát. (Ekkor még az északi mediterrán országok sem tagjai a közösségnek!) Az újabb arab-izraeli háború 1973-ban sajnos ezt az ígéretes kezdeményezést már alapjánál megingatta, és a kibontakozó olajválság és gazdasági recesszió végül 1974-re a GMP feladásához vezetett. 1976 és 1977 folyamán ugyan újabb bilaterális megállapodások születtek, de egészen az 1989-es rendszerváltásokig elő sem került újra a multilaterális együttműködés ötlete.[10]

A déli szomszédság irányában elkötelezett országok az Európai Közösségen belül főként mindig is a mediterrán tagállamok voltak. 1990-ben négy EK-tag, Franciaország, Olaszország, Spanyolország és Portugália valamint az UMA országai létrehozták a 4+5-ös Nyugat-mediterrán Kooperációs Hálózatot, amely Málta 1991-es csatlakozásával 5+5-ösre bővült. A megbeszéléseken a kooperáció következő formái merültek fel: egy regionális pénzügyi szervezet létrehozása, élelmezési kérdések, a migráció, valamint a környezeti és kulturális együttműködés lehetőségei. Az UMA gyakorlati működésképtelensége mellett azonban a Lockerbie-ügy (Líbia bojkottja), illetve az algériai események is

[10] Euro-Med Association Agreements:http://eeas.europa.eu/euromed/docs/asso_agree_guide_en.pdf

megrekesztették az együttműködést. Újra napirendre csak 1995-ben a barcelonai konferencián került az együttműködés, de ez esetben immár az időközben Európai Unióvá formálódott EK sokkal eredményesebben lépett fel.[11]

4.1 Az Euro-mediterrán Partnerség kezdete és kitűzött céljai

A 90-es években a nemzetközi politikában bekövetkező lényeges változások, a hidegháború utáni enyhülési folyamat, az EU belső fejlődése, és a közel-keleti rendezés felcsillanó lehetősége mind olyan tényezők, amelyek lehetővé tették az Euro-mediterrán együttműködés minden eddigi formáját meghaladó új kezdeményezés létrejöttét. Az Európai Unió ezért mediterrán politikájának megújításaként létrehozott egy fórumot, mely a Mediterráneum összes országát magában foglalja, az Euro-mediterrán Partnerségi Kezdeményezést. Az Euro-mediterrán Partnerség kezdete az 1995-ben Barcelonában elindított folyamat, mely az Unió és a 12 érintett mediterrán ország (Algéria, Ciprus, Egyiptom, Izrael, Jordánia, Libanon, Marokkó, Málta, Palesztin Nemzeti Hatóság, Szíria, Törökország és Tunézia, valamint megfigyelőként Líbia) kapcsolatainak a keretéül szolgál. Ciprus és Málta 2004 áprilisa óta már az Unió tagjaként vesz részt a folyamatban, a volt Jugoszlávia államai és Albánia pedig a Barcelonai Folyamat ezen első részéből még kimaradtak. A Barcelonai Folyamat további jelentőségét mutatja, hogy ebben a keretben lehetőség nyílik az izraeli és az arab felek egy tárgyalóasztalhoz történő leültetésére. A Barcelonai konferencia záródokumentuma, a Barcelonai nyilatkozat hangsúlyozza a földközi-tengeri térség stratégiai fontosságát, a szomszédságon és közös történelmen alapuló együttműködés és szolidaritás jelentőségét. A partnerség három, egymást kölcsönösen kiegészítő pillérre épül:[12]

1. A *politikai és biztonsági partnerség* alapvető célja a béke és stabilitás övezetének a megteremtése. A párbeszéd fő témái: a terrorizmus elleni küzdelem; az alapvető szabadság- és emberi jogok, a demokrácia, a pluralizmus, a tolerancia, illetve az Unió közös biztonsági és védelmi politikáját érintő párbeszéd (ESDP). A politikai párbeszéd két fő intézménye: az EuroMed Parlamenti Közgyűlés és a Külügyminiszteri Konferencia. Mindkettő évente egyszer ülésezik Barcelonában.

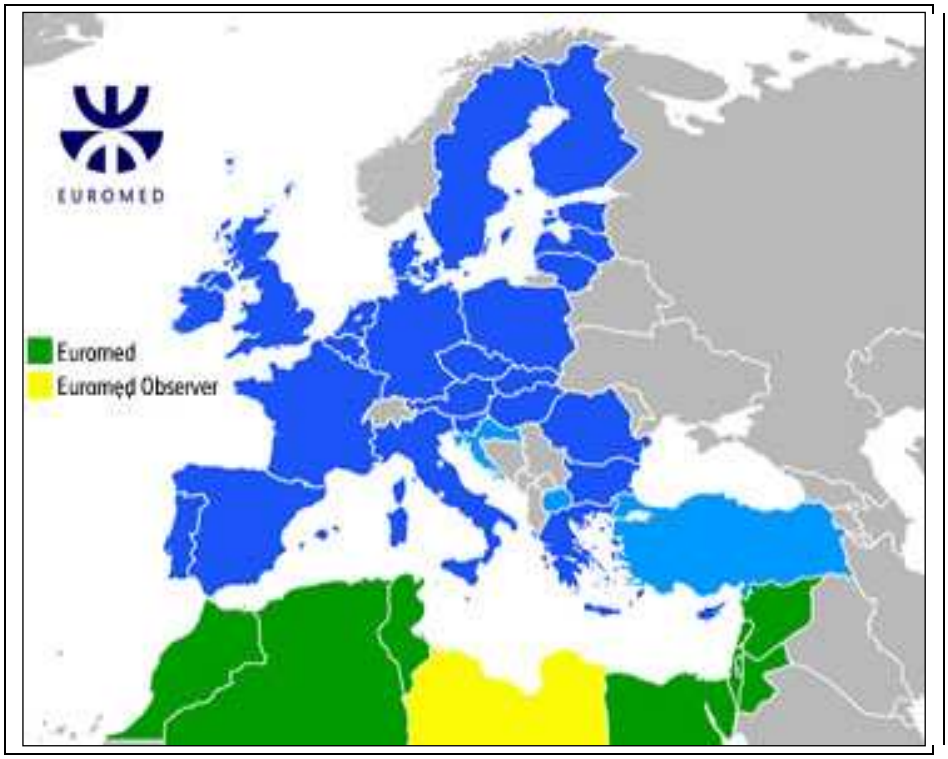
2. A *gazdasági és pénzügyi partnerség* fő célkitűzése a 2010-es évtizedre tervezett, szabad kereskedelmi elveken működő Euro-mediterrán közös gazdasági térség kiépítése; a fenntartható társadalmi-gazdasági fejlődés folyamatainak ösztönzése; a népesség életkörülményeinek javítása; a

[11] Szigetvári Tamás, 2003:95
[12] Forrás: http://eeas.europa.eu/euromed/barcelona_en.htm

foglalkoztatottság növelése; a regionális együttműködés és integráció előmozdítása. A célok elérését az EU és az egyes dél-mediterrán országok közötti Euro-Med megállapodások, illetve a déli partnerek gazdasági modernizációját ösztönző MEDA-program hivatott szolgálni. (Azóta a program már átalakult, a MEDA helyét átvette a finanszírozásban az Európai Szomszédságpolitikát finanszírozó közösségi eszköz, az ENPI.) Említést érdemelnek a szakminiszteri találkozók, például a kereskedelem, az energia, a mezőgazdaság és az ipar terén.

3. A *szociális, kulturális és humán területeken kirajzolódó partnerség* keretében jelenleg számos program működik, a legjelentősebbek: a kulturális örökség védelme, az ifjúságpolitika, az emberi erőforrások fejlesztése, igazságszolgáltatási, egészségügyi, migrációs, esélyegyenlőségi, és a kultúrák közti jobb megértésért együttműködések.

A résztvevő országok csoportok szerint:

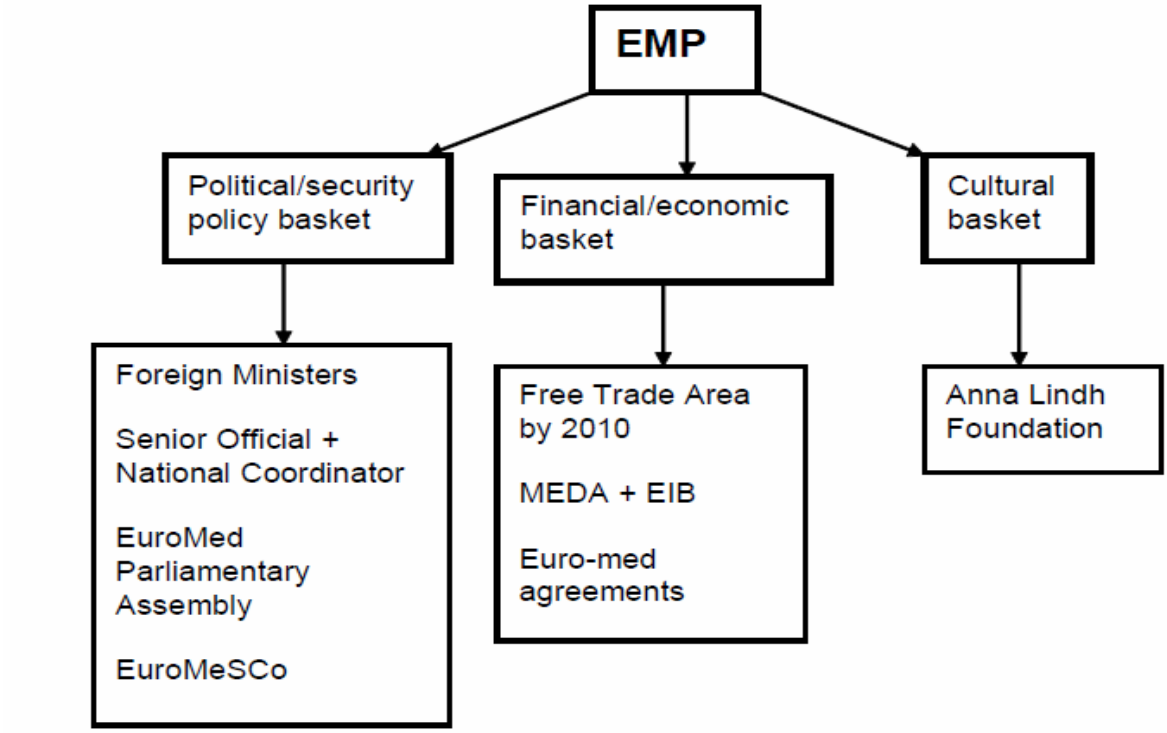

1. ábra: Az Európai Unió és déli partnerei. Kék: EU tagállam, türkiz: EU tagjelölt állam, zöld: Euro-mediterrán partner, sárga: megfigyelő státuszú állam (Forrás: http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/index_en.htm)

Az Euro-mediterrán Partnerség szempontjából tehát négy nagy csoportra osztható Európa és déli szomszédsága: az immár 27 tagú (az 1995-ös induláskor még csak 15 tagú) Európai Unióra, a 9+1 mediterrán partnerre (Törökország egyben tagjelölt is), a négy tagjelöltre (Izland itt még nem szerepel), illetve a megfigyelő státuszt élvező Líbiára.

Ezen szereplők közül kiemelendőnek tartok kettőt: Líbiát és Törökországot. Líbia mindeddig nem volt hajlandó semmilyen együttműködésre az EU-val, ez talán a szuverenitását leginkább féltő mediterrán partnerország. A már fentebb említett Lockerbie-botrány miatt pedig az Unió sem szorgalmazta eddig a kapcsolatok bővítését. Az viszont, hogy az ország egy ideig rossz viszonyt ápolt az EU-val, nem tarthat örökké: a kölcsönös gazdasági függés itt is nagymértékű, és a politikai kapcsolatokban az utóbbi időben jelentős javulás figyelhető meg. Törökország esete még bonyolultabb: az EU-tagságra vágyó törökök nem érik be a számukra felajánlott „vezető mediterrán partner" státusszal, az Unió viszont egyelőre nem tud számukra reálisan ajánlani többet. Ez a kellemetlen helyzet még az Unió a Mediteráneumért tárgyalásánál is előkerül majd.

Az EMP szervezeti felépítése a felvázolt három kosaras szerkezetet tükrözi:

2. ábra: Az EMP szervezeti felépítése. Forrás: Erzsébet N. Rózsa: From Barcelona to the Union for the Mediterranean - Northern and Southern Shore Dimensions of the Partnership, HIIA Papers T-2010/9

A fenti ábrán jól kivehető, hogy az EMP szervezeti felépítésében nagyban hasonlít az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetre, és az együttműködés kereteit három fő szférára bontja: politikai, gazdasági és kulturális együttműködésre. A fentebb már bemutatott három „kosár" tartalmát a déli partnerek különböző módon kezelték: a kulturális együttműködésben jelentős sikerek születtek, az ide tartozó projektek finanszírozásáért felelős Anna Lindh alapítvány a mai napig sikeresen működik, és évente hirdet meg pályázati lehetőségeket a partnerség országaiban lévő kulturális intézmények számára. A gazdasági kosár sikere már inkább kétértelmű, sok közös projekt beindult, de a fő cél, a szabadkereskedelmi övezet megteremtése idáig nem járt sikerrel. Ez főként a déli partnerek protektív gazdaságpolitikájának köszönhető, illetve a politikai feszültségeknek a partnerországok között. A politikai kosár kudarca pedig teljesen egyértelmű. A politikai és biztonsági együttműködés a déli államok bizalmatlansága miatt minimálisra szűkült. A gyarmati múlt tapasztalatai miatt ezen országok próbálnak minél többet megtartani nehezen kivívott függetlenségükből, és az EMP politikai együttműködés kosarát mintegy gyarmati restaurációs kísérletként érzékelik. Ezzel a kosárral kapcsolatban még egy igen súlyos probléma is felmerült: az EMP tagja Izrael, ez pedig jelentősen csökkenti az arab államok közreműködési hajlandóságát. Olyannyira, hogy amíg az izraeli-palesztin konfliktus nincs megnyugtatóan rendezve, nem is számíthatunk komoly politikai együttműködésre az arab államok részéről, ezáltal a politikai kosarat lényegében üresnek is tekinthetjük. (Sokszor a déli partnerek még a megrendezett EMP ülésekre sem hajlandóak elmenni, így tiltakozva Izrael politikája ellen.)

4.3 Az Euro-mediterrán Partnerség (1995-2008) értékelése

Az Euro-mediterrán partnerségi politika eddigi eredményeit áttekintve megállapíthatjuk, hogy ez a nagy ívű kezdeményezés nem váltotta be igazán a hozzá fűzött reményeket. Ennek fő okát én, a déli államok bizalmatlansága mellett, az EU belső problémáiból adódó cselekvésképtelenségében, illetve finanszírozási problémáiban látom. Ennek ellenére pozitív hozadékot is létrehozott a kezdeményezés.

Pozitívumként a következőket emelhetjük ki:

- Olyan fórum, ahol a régió ellenséges országai (izraeli-szír-libanoni, görög-török-ciprusi) is egy asztalnál ülnek, és politikai témákon kívül különböző (tudományos, gazdasági, stb.) területeken is megbeszéléseket folytatnak.

- A közös gazdaságfejlesztési programok elősegítik a regionális együttműködést, és az előítéletek leépítését.

- Gazdasági értelemben ösztönzi a déli országok egymás közti integrációját.

- Az EU pénzügyi és technikai segítséget nyújt a gazdaság fellendítéséhez, részt vesz különböző infrastrukturális és környezetvédelmi beruházások finanszírozásában.

Az Euro-mediterrán Partnerségnek egyik fő célja az, hogy a régió gazdasági fejlődésének előremozdítása révén politikailag kiszámíthatóbbá tegye az EU déli szomszédságát. A gazdasági reformok azonban kezdetben óriási gazdasági költségeket jelentenek az arab országok számára. Az EU belső strukturális reformja, a keleti bővítés és egyéb gazdaságilag megterhelő átmeneti folyamatok miatt eddig csak korlátozott anyagi támogatást tudott nyújtani az átalakuláshoz, és eddig a külföldi befektetések fellendülése is elmaradt.
Számos kiemelten fontos terület (például az agrárkereskedelem) pedig egyáltalán nem, vagy csak részben tárgya a Partnerségnek. Mindezek a mediterrán országok gazdasági helyzetének instabillá válásához vezethetnek, aminek viszont komoly társadalmi kihatásai vannak, és olyan, az EU számára nem kívánt folyamatokat indíthatnak be, mint például a növekvő migrációs nyomás vagy az iszlám fundamentalista erők térnyerése.

Az Euro-mediterrán Partnerség a fenti problémák (főként finanszírozási gondok) miatt hamar elvesztette kezdeti lendületét, és idővel csupán egyfajta egyeztetési fórummá szűkült össze, tényleges gazdasági és politikai kooperáció helyett.

4.3 Az Európai Szomszédságpolitika (ENP)

Az ezredforduló után az EU számára nyilvánvalóvá vált, hogy közvetlen szomszédságában a „béke és biztonság övezetének megteremtése” az újonnan formálódó közös külpolitika fő prioritásává kell hogy váljon. Az Új Szomszédság (2002), majd a Szélesebb Európa (2002-2004) kezdeményezések folytatásaként 2004-ben létrejött az Európai Szomszédságpolitika (ENP), mely immár az EU közös külpolitikájának főeleme. Mivel jelenleg az ENP alá tagozódik mind a már megtárgyalt EMP, mind annak utódja, az Unió a Mediterráneumért, témánk szempontjából elengedhetetlen annak rövid ismertetése.

Az Európai Szomszédságpolitika az Európai Unió három pilléréből a közös kül- és biztonságpolitika pillérbe illeszkedik (CFSP). Mitöbb, a közös kül- és biztonságpolitika pillér legfontosabb elemének is tekinthető. Az ENP hatékony eszköz az Unió közvetlen környezetében lévő államokkal fenntartott kapcsolatrendszer kezelésére, illetve az EU-tagállamok közös céljainak „exportjára”. Az ENP fő célja az EU közvetlen környezetének stabilizálása, illetve Európa globális szerepének erősítése. Kiemelt jelentősége van a gazdasági

kapcsolatok élénkítésében, az egyre intenzívebb migráció kezelésében, illetve egyes partnerországok demokrácia-építésének segítésében.

Az Európai Szomszédságpolitika egy szerteágazó és komplex rendszer, ezért itt teljes értékű bemutatására nem vállalkozhatok, de röviden felvázolom főbb elemeit. Ezek terület-alapú bontásban a következők:[13]

- Keleti Partnerség
- Fekete-tengeri Szinergia
- Stratégiai Partnerség Oroszországgal
- Előcsatlakozási alapok
- Speciális egyezmények Svájccal és a mini-államokkal
- Euro-mediterrán Partnerség és az Unió a Mediterráneumért

A Keleti Partnerség az EU keleti határánál, illetve a Kaukázusban fekvő államokkal való együttműködésre hivatott. Partnerek: Fehéroroszország, Ukrajna, Moldova, Grúzia, Azerbajdzsán, Örményország. Prágában kezdeményezték elindítását 2009 májusában. Jelenleg a Keleti Partnerség és az Euro-mediterrán Partnerség képzi az Európai Szomszédságpolitika két fő ágát.

A Fekete-tengeri Szinergia az EU arra irányuló kezdeményezése, hogy a Fekete-tenger közelében lévő EU-tagállamok (Bulgária, Románia és Görögország) kezdeményezőleg lépjenek fel a régió gazdasági életének élénkítésében kihasználva kitűnő földrajzi adottságaikat.
„Bulgária, Görögország és Románia missziója a Fekete-tengeri régió EU–tagországaiként a regionális kooperáció elmélyítésében betöltött vezető szerep felvállalása."[14]

Nem EU-tag partnerek: Oroszország, Ukrajna, Moldova, Grúzia, Azerbajdzsán, Örményország és Törökország. 2007-ben indult útjára a Fekete-tengeri Szinergia kezdeményezés, és az EU 837 millió eurós alapot különített el számára az első három éves periódusra. A kezdeményezés fő célja a Fekete-tengert körülölelő államok együttműködésének fejlesztése a következő területeken: környezetvédelem, halászat, energia, szállítás, biztonság, foglalkoztatás és szociális ügyek, kereskedelem, demokrácia-építés, emberi jogok, és az úgynevezett „befagyott konfliktusok" kezelése.

---

[13] Common Foreign and Security Policy (CFSP) for the European Union: http://ec.europa.eu/external_relations/cfsp/index_en.htm

[14] Forrás: BLACK SEA SYNERGY - A NEW REGIONAL COOPERATION INITIATIVE. 11.04.2007, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07_160_en.pdf

A Stratégiai Partnerség Oroszországgal az ENP speciális területe. Hivatalosan nem is tartozik az ENP alá, de praktikus okokból együtt kezelendő vele. Oroszország és az EU „eltérő stratégiai érdekei" miatt nagyon óvatosan fogalmaz a hivatalos EU álláspontról Brüsszel:

„Annak ellenére, hogy Oroszország az EU legnagyobb területű szomszédja, a vele ápolt kapcsolatok stratégiai partnerségként öltenek formát, nem pedig a szomszédságpolitika keretében. Ennek az az oka, hogy különbséget kell tennünk a szomszédainkkal fenntartott kapcsolatok minőségében aszerint, hogy speciálisan az adott országgal milyen formában tartjuk leginkább elérhetőnek közös céljainkat. Az EU stratégiai partnerként ismeri el Oroszországot, és a szomszédságpolitikai célokkal harmóniában lévő 2005 májusi megállapodásban lefektetett úton haladva, az abban megállapított négy közös területen építi tovább a partneri viszonyt." [15]

Az EU-Oroszország kapcsolatok a Stratégiai Partnerség ellenére igen hullámzó intenzitásúnak mondhatók, és mindíg az aktuális politikai és gazdasági viszonyok kontextusában értelmezendők.

Az előcsatlakozási alapok azon államok számára lettek létrehozva, melyek EU-tagjelöltek, vagy potenciális EU-tagjelöltek. Tagjelöltek jelenleg: Horvátország, Macedónia Izland és Törökország. Potenciális tagjelöltek: Albánia, Szerbia, Montenegró, Bosznia-Hercegovina és Koszovó. A program finanszírozása az EU előcsatlakozási alapokból történik.

A speciális egyezmények Svájccal és az európai mini-államokkal szintén nem tekinthetőek egyértelműen az ENP alá tartozó közösségi politikáknak, de jellegüknél fogva meglátásom szerint itt említendők.

Svájc EFTA-tag, és 1992-ben be is adta csatlakozási kérelmét az EU-ba, de a svájci lakosság még ebben az évben népszavazással elutasította a tagságot. Azóta a csatlakozási tárgyalások elakadtak ugyan, de több kétoldalú szerződés is született: emberek szabad mozgása megállapodás, légiközlekedési megállapodás, országúti közlekedési megállapodás, mezőgazdasági megállapodás, kereskedelmi megállapodások, közjogi megállapodások, tudományos együttműködési megállapodás, schengen tagság, járványügyi kooperáció, statisztikai szolgáltatások együttműködése.[16]

[15] Forás: EU-Russia Special Partnership, http://ec.europa.eu/world/enp/faq_en.htm
[16] Bilateral agreements Switzerland-EU, http://www.europa.admin.ch/themen/00500/index.html

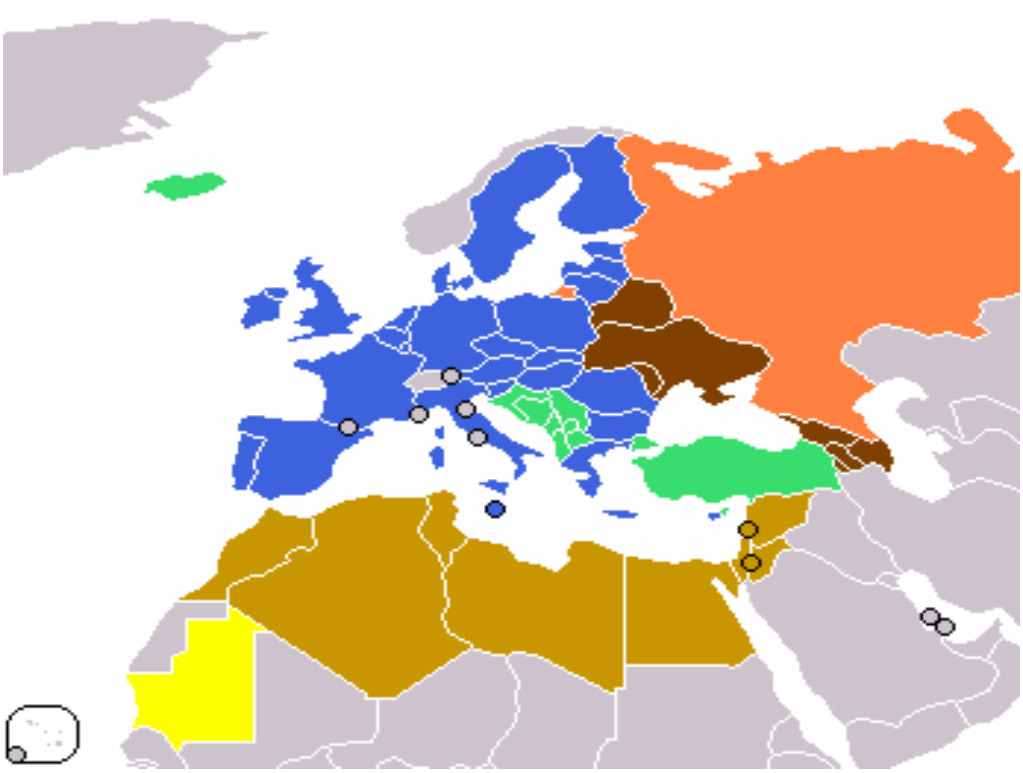
Az európai miniállamokkal nincs egységesen rendezett viszonya az Uniónak, különböző kétoldalú egyezmények léteznek csak. Ezen államok: Andorra, Lichtenstein, San Marino, Monaco és a Vatikán.

3. ábra: Az európai mini-államok

Az európai mini-államokkal kötött uniós megállapodásokat áttekintve arra a következtetésre juthatunk, hogy az eurózóna-tagságot kivéve a mini-államok többsége szinte egyáltalán nem vesz részt a közösségi politikákban. Annak ellenére, hogy gyakorlatilag szigetszerű elhelyezkedésük miatt körülöleli őket az EU, a közösségi joganyag adoptálása minimális mértékű, ráadásul a közösség adópolitikáját sem követik, ezzel jogosan kiváltva Brüsszel haragját, hiszen adóparadicsomként jelentős adóbevételtől fosztják meg mind a brüsszeli, mind az egyes tagállami költségvetéseket. Svájc és a mini-államok státusza tehát összegezve úgy jellemezhető, hogy „nem-tag tagok”, vagyis a számukra előnyös együttműködési formákat rendre átveszik, de politikai és gazdasági értelemben ragaszkodnak szuverenitásukhoz.

A fentiekben röviden összefoglalt Európai Szomszédságpolitikát, illetve az EU partnerségi kapcsolatait érdemes egészében is áttekinteni:

4. ábra: Az Európai Szomszédságpolitika elemei. Kék: EU tagállam, zöld: tagjelölt, sötétbarna: keleti partner, világos barna és sárga: mediterrán partner, narancs: „stratégiai partner", fekete kör: mini-állam. Forrás: http://www.enpi-info.eu

4.4 Az Unió a Mediterráneumért (UfM)

Részben az EMP már leírt kudarcait felismervén, részben saját külpolitikai súlyának növelése érdekében a már-már elakadni látszó partnerségi folyamatot újraélesztendő, Sárközy francia elnök 2008-ban elhatározta a program „újjáélesztését". A partnerség helyett immár „Unió a Mediterráneumért" néven szorosabb együttműködést, és gyorsabb politikai és gazdasági közeledést irányzott elő. Az UfM egyben a török EU-tagsági kérelemre is frappáns válasz lehetne, hiszen az ország EU tagságát egyre kevésbé reális célnak tekintő európai államok így fenn tudnák tartani Törökország számára a „különleges partner" státuszt egy unió-szerű együttműködésben.[17] (Ez persze Törökország számára egy kevésbé előnyös alternatíva.)

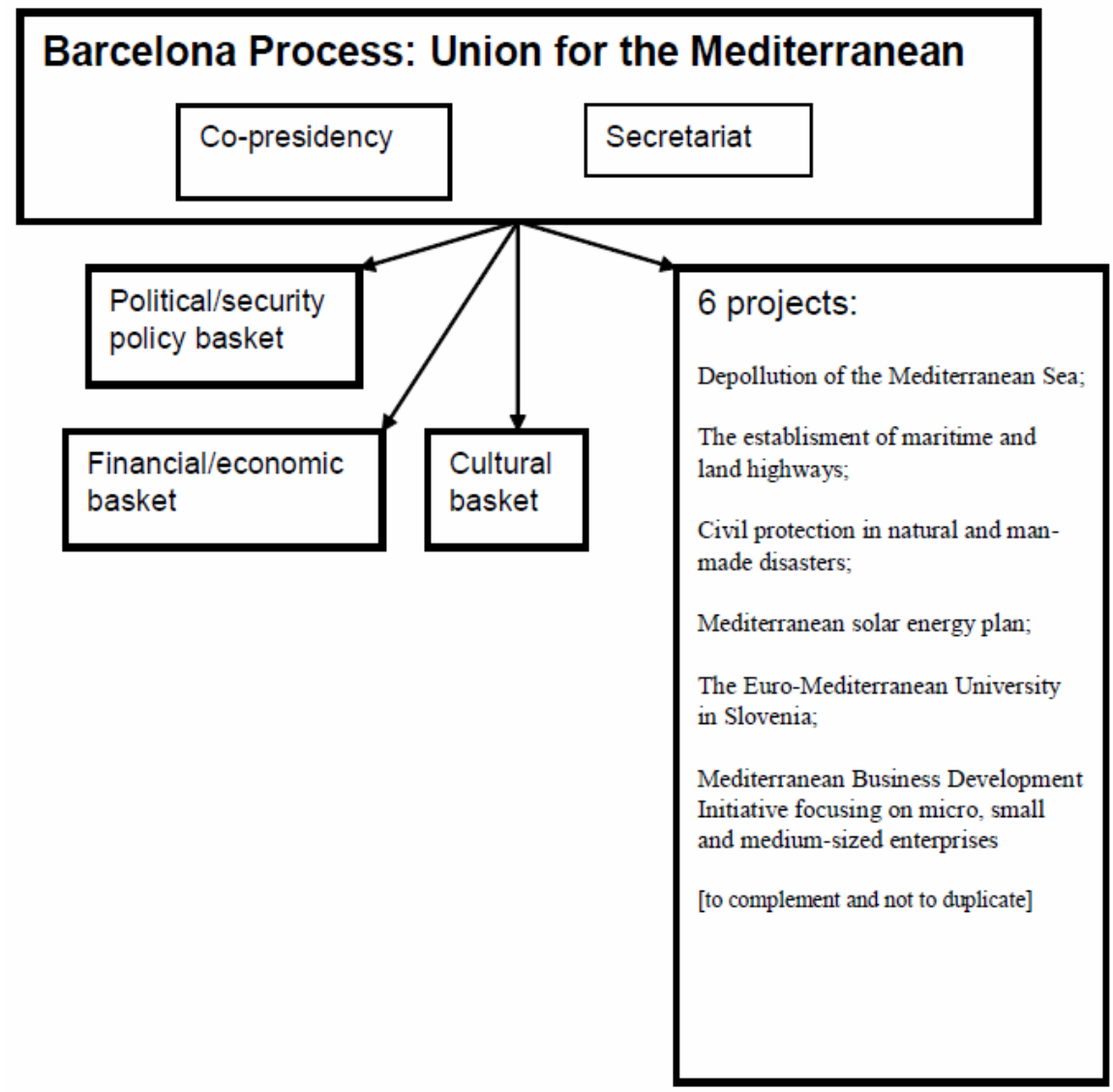
[17] Kohári Kinga: A Mediterrán Unió: Sarkozy ügyeskedése? http://www.corvinusembassy.com/ep/index.php?page=2&article=2&show=75

A korábban már részletezett bizalmatlanság a déli országok részéről a politikai kosárral szemben az intézményi struktúra átformálására és az együttműködés depolitizálására késztette a partnereket. A három eddigi kosarat mintegy zárójelbe téve hat új projekt indult el az együttműködés keretében, mind a hat politikailag neutrális, főként környezetvédelmi és üzleti együttműködési projektek. Ezek: a Földközi-tenger megtisztítása, vízi és szárazföldi közlekedési folyosók megteremtése, természeti és ember által okozott katasztrófák elleni civil összefogás, a Mediterrán Napenergia Terv, az Euro-mediterrán Egyetem megteremtése Szlovéniában, és a Mediterrán Üzleti Fejlesztési Kezdeményezés a kis és középvállalkozások segítésére.[18]

A Barcelonai Folyamat politikától mentesített projektcsoport jellegének erősítése egyrészt az intézményesült együttműködés koraszülött voltára hívja fel a figyelmet, másrészt viszont üdvözlendő döntés, hiszen ez a depolitizált rendszer sokkal vonzóbb lehet a déli partnerek számára, és idővel elvezethet a szorosabb együttműködéshez. Azt viszont feltétlenül érdemes itt megjegyezni, hogy az UfM elindítása nem jelenti az Euro-mediterrán Partnerség három kosarában foglalt célok feladását, a két program mintegy kiegészítvén egymást párhuzamosan fut tovább. Ez azért is fontos, mert az arab-izraeli konfliktus jelenlegi intenzifikálódása ugyan meggátolja a három kosárban foglaltak végrehajtását, de a konfliktus enyhülése esetén ismét az eredeti partnerségi célok kerülhetnek esetleg vissza az együttműködés fókuszába, és ez esetben nem is lesz már szükség új intézmények kialakítására, hanem a jelenleg „téli álmot alvó” EMP rögtön elővehető. Az UfM másik érdekessége a tagság bővülése. Francia nyomásra bekerült az EMP-ben nem tag Mauritánnia, illetve az EU tagság felé araszoló balkáni államok egy része is: Albánia, Montenegró, Bosznia és Horvátország. Ez utóbbiak tekintetében az UfM tagság az EU-tagság előszobája, „gyakorlóterepe” is lehet egyben.

[18] Barcelona Process: Union for the Mediterranean, Brussels, 20/05/08 http://eeas.europa.eu/euromed/docs/com08_319_en.pdf

Az Unió a Mediterráneumért szervezeti felépítése tehát a következőképp alakul:

5. ábra: Az Unió a Mediterráneumért szervezeti felépítése. Forrás: Erzsébet N. Rózsa: From Barcelona to the Union for the Mediterranean - Northern and Southern Shore Dimensions of the Partnership, HIIA Papers T-2010/9

Sárközy francia elnök kezdeményezése a hatékonyság növelése érdekében eredetileg csak a mediterrán politikában közvetlenül érdekelt déli EU tagállamokat vonta volna bele az újraindított együttműködési procedúrába, de hamar kiderült, hogy ez jelentős ellenállásba ütközik az EU többi tagállama részéről. A fő probléma ismét finanszírozási területen jelentkezett. Az EU két

szomszédsági politikája (déli és keleti) közötti forráseloszlás kezdetektől fogva éles vita tárgya ugyanis a tagállamok között. A keleti politikában érdekelt tagállamok (főként Németország), stratégiai érdekei miatt a források keletre csoportosításában érdekelt, ez pedig szögesen ellenébe megy Sárközy erőteljesebb mediterrán politikát, és ezzel együtt több forrást is kívánó külpolitikai elképzelésének.[19]

A francia elnök és a német kancellár között született hannoveri egyezségnek (2008. március 13.) megfelelően emiatt több ponton módosították Sárközy eredeti javaslatát az EU déli szomszédjait laza formációban integrálni kívánó UfM-el kapcsolatban.[20] A UfM eredetileg csak a Mediterráneum térségéből tartalmazott volna országokat, ugyanakkor az együttműködéshez jelentős forrásokat rendelt volna az európai szomszédságpolitika büdzséjének rovására. (A szervezet eredeti neve Mediterrán Unió lett volna, csak olasz, spanyol és francia EU-s részvétellel, de a kompromisszum miatt maga a név is megváltozott.) Ez az álláspont elfogadhatatlan volt Németország számára, amelynek nyomására a UfM jóval kiterjedtebb lett: tagjává vált mind a 27 EU tagállam. Ez a kiterjesztés azonban egyben felhígulást is eredményezett, mivel sok, az UfM-ben kevésbé érdekelt állam is bekerült ezzel a döntéshozó szervekbe, ez pedig erősen csökkenti a szervezet működési dinamikáját és az együttműködési programok hatékonyságát.

5. Konklúzió: az együttműködés jövője a legfrissebb események tükrében

Jelen pillanatban nehéz még bármilyen konkrét jóslattal előállni az UfM jövőjével kapcsolatban, mind pozitív, mind pedig negatív tendenciák felfedezhetőek. Az EU cselekvésképtelensége és „anyagi gondjai" az egyik oldalon, a bizalmatlanság és politikai instabilitás a másik oldalon mind afelé mutat, hogy nehezen elképzelhető bármiféle komoly áttörés a UfM-mel kapcsolatban a közeljövőben.

A hosszú távú prognózis viszont meglátásom szerint kifejezetten pozitív: a jelenleg is zajló „Jázminos forradalmak" a térségben és az erős belső gazdasági nyomás idővel kooperációra fogja bírni a dél államait, ez pedig az EU-ra is ösztönzőleg hat majd az együttműködés elmélyítésének irányában. Az EU-nak ezen túl kifejezett érdeke mind gazdasági, mind politikai szempontból a régió

[19] Kohári Kinga: A Mediterrán Unió: Sarkozy ügyeskedése?
http://www.corvinusembassy.com/ep/index.php?page=2&article=2&show=75

[20] Kiss Judit: Mégis lesz Mediterrán Unió
http://kitekinto.hu/europa/2008/03/05/megis_lesz_mediterran_unio&s=rss

Európa felé tájolása, hiszen a Mediterráneum két felének már most jelentősek a gazdasági kapcsolatai, illetve Európa mint globális fontosságra törekvő politikai entitás nem nélkülözheti legalább közvetlen szomszédságának saját érdekszférájába vonását.

A „Jázminos forradalmak" hatása egyelőre persze nehezen megjósolható, az viszont már most biztosnak tűnik, hogy az Európai Szomszédságpolitika (ENP) teljes újragondolására lesz szükség ezen események fényében. Nemrég az olasz külügyminiszter, Franco Frattini egy európai Marshall Terv szükségességét vetette fel a térség forradalmak utáni újjáépítésének céljából, és a spanyol illetve francia kollégái is a támogatások növelésére tettek javaslatot. Ez utóbbi javaslat a Keleti Partnerség kasszájának rovására növelné meg a déli ENP forrásait, ami persze a Keleti Partnerségben érdekelt tagállamok, főként Német- és Lengyelország érdekeit sértené. A szituáció különlegességére tekintettel azonban feltételezhetjük, hogy a forradalmak fényében a Keleti Partnerséget favorizáló EU tagállamok is sokkal kompromisszumképesek lesznek az eddigieknél, tehát jó eséllyel növekedni fog a támogatások összege. Az együttműködés kondícióit tartalmazó Akció Tervek tartalma is nagyban változhat, a háttérben már folyik is az ENP teljes körű felülvizsgálata. A 2011 áprilisában debütáló „új ENP"-ről ugyan még keveset tudni, de az a fentiek fényében valószínűsíthető, hogy a demokratizálódó déli prtnerek megsegítése elsőszámú prioritássá fog előlépni. Ez a pozitív fejlemény EU-irányú elköteleződést generálhat a három születőfélben lévő demokráciának, ha pedig egy-egy állam képessé válik sikeres együttműködésre Európával, a példa ragadóssá válhat, és vonzóvá teheti ezt az utat a régió többi állama számára is.

Az egységtörekvés iránti elkötelezettség intenzitásának hullámzása mindkét oldalon gördített ugyan akadályokat a folyamattal szemben, de tanúi lehetünk egy lassú és biztos fejlődésnek is. A szervezeti próbálkozások sorozata a CPCM-től egészen az UfM-ig szintén jelentős fejlődésen ment keresztül, és lett (legalább a szándékok szintjén) laza, koordinálatlan ad-hoc együttműködési szervezetből egy komoly, Európát is maga mögött tudó egységszervezet. A déli partnereknél zajló jelenlegi forradalmi események pedig kifejezetten kedvező környezetet teremthetnek az Unió déli szomszédságpolitikájának revitalizációjához, azt hogy ezzel a lehetőséggel mennyire tud az EU majd élni, még korai eldönteni, de legkésöbb az áprilisban esedékes új ENP elkészültekor már erre is lesz rálátásunk.

Irodalomjegyzék

- Buzan, Barry (1993): The Logic of Anarchy: Neorealism to Structural Realism. Columbia University Press, New York

- Buzan, Barry - Ole Waever - Jaap de Wilde (1998): Security: A New Framework for Analysis. Boulder,CO, London, England, Lynne Rienner

- Buzan, Barry - Ole Waever (2003): Regions and Powers: The Structure of International Security (Cambridge Studies in International Relations

- Fukuyama, Francis (1994): A történelem vége és az utolsó ember. Európa, Budapest

- Gazdag Ferenc (szerk.) (2001): Biztonságpolitika. SVKH, Budapest

- Huntington, Samuel P. (1996): A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Európa, Budapest

- Keohane, Robert O. (1986): Neorealism and its Critics. Columbia University Press, New York

- Lengyel István (2006): Országok az Atlasz vonzásában, A Maghreb Arab Unió esélyei. Kairosz, Budapest

- Rózsa N. Erzsébet (2010): From Barcelona to the Union for the Mediterranean - Northern and Southern Shore Dimensions of the Partnership. HIIA Papers T-2010/9

- Szigetvári Tamás (2003): Euro-mediterrán Partnerség: Az Európai Unió és a mediterrán országok kapcsolatrendszerének elemzése és értékelése. Ph.D. értekezés, Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, Budapest

- Waltz, Kenneth (1979) : Theory of International Politics. McGraw-Hill, New York

Internetes források

- Agadir Agreement: http://www.agadiragreement.org

- Barcelona Process: Union for the Mediterranean, Brussels, 20/05/08 http://eeas.europa.eu/euromed/docs/com08_319_en.pdf

- Barcelona Process: Union for the Mediterranean, Conclusions of the first Euro-Mediterranean Employment and Labour Ministers Conference Marrakesh, 9 and 10 November 2008: http://eeas.europa.eu/euromed/conf/employment_health_conclusions_1108_en.pdf

- Barcelona Process: Union for the Mediterranean, Joint Euromed ECOFIN and FEMIP Ministerial Meeting (Luxembourg, 7 October 2008) http://eeas.europa.eu/euromed/conf/ecofin_femip_conclusions_1008_en.pdf

- Bilateral agreements Switzerland-EU, http://www.europa.admin.ch/themen/00500/index.html

- Conclusions of the Conference of the Ministers for Industry of the Union for the Mediterranean, Nice, 5-6 November2008: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/international/files/conclusions_of_the_conference_en.pdf

- Common Foreign and Security Policy (CFSP) for the European Union: http://ec.europa.eu/external_relations/cfsp/index_en.htm

- EU-Russia Special Partnership:

http://ec.europa.eu/world/enp/faq_en.htm

- Euro-Med Association Agreements:

http://eeas.europa.eu/euromed/docs/asso_agree_guide_en.pdf

- Euro-Mediterranean Partnership: http://eeas.europa.eu/euromed/index_en.htm

- European Neighbourhood and Partnership Instrument (ENPI):

http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/enpi_euromed_rsp_en.pdf

- Fekete-Tengeri Szinergia:
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com07_160_hu.pdf

- Horváth Jenő: Mediterrán Unió – álom és valóság http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=KGGAWT

- Kiss Judit: Mégis lesz Mediterrán Unió
http://kitekinto.hu/europa/2008/03/05/megis_lesz_mediterran_unio&s=rss

- Kohári Kinga: A Mediterrán Unió: Sarkozy ügyeskedése?
http://www.corvinusembassy.com/ep/index.php?page=2&article=2&show=75

- Regional Strategy Paper 2002-2006:

http://eeas.europa.eu/euromed/rsp/02_06_en.pdf

- The Euro-Mediterranean Partnership: Advancing Regional Cooperation to support peace, progress and inter-cultural dialogue

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2007/com2007_0598en01.pdf